

**НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ АГРАРНИХ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ВЕТЕРИНАРНОЇ МЕДИЦИНИ**

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ

Закономірності цінової трансмісії на продукти харчування галузі тваринництва від реалізації системи охорони здоров'я тварин

Київ – 2025

УДК 619:636.3:616.98:578.82/83:577.2
DOI

Методичні рекомендації розглянуто Методичною комісією ІВМ НААН (протокол № 2 від 27.10.2025 р.) та затверджено Вченою радою ІВМ НААН (протокол № 12 від 28.10.2025 р.).

Укладачі: **Кравченко О.М.**, доктор економічних наук;
Квятко Т.М., кандидат економічних наук;

Рецензенти: **Антощенкова В.В.**, доктор економічних наук, професор кафедри глобальної економіки Державного біотехнологічного університету, м.Харків;

Ситюк М.П., доктор ветеринарних наук, старший науковий співробітник, завідувач лабораторії вірусних хвороб тварин Інституту ветеринарної медицини Національної академії аграрних наук України

Закономірності цінової трансмісії на продукти харчування галузі тваринництва від реалізації системи охорони здоров'я тварин : методичні рекомендації / О.М. Кравченко, Т.М. Квятко, О.О. Бендасюк Київ: ІВМ НААН, 2025. 15 с.

У методичних рекомендаціях наведено дані щодо методики визначення закономірності цінової трансмісії на продукти харчування галузі тваринництва від реалізації системи охорони здоров'я тварин.

Рекомендації призначені для фахівців представників ветеринарної медицини, науковців, слухачів факультетів післядипломного навчання, викладачів та студентів закладів вищої освіти, наукових установ, які здійснюють підготовку здобувачів вищої освіти зі спеціальності Н6 Ветеринарна медицина.

©ІВМ НААН, 2025

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
1. Основи цінової трансмісії	7
2. Особливості формування кінцевої споживчої ціни м'ясо- молочної продукції галузі тваринництва	8
3. Методика визначення та оцінка механізму вертикальної передачі (трансмісії) ціни	10
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	14

ВСТУП

Агропродовольча система є складною, багатокомпонентною та багаторівневою дійсністю, в якій стикаються інтереси різногалузевих учасників економічних, соціальних та інших відносин із приводу продовольчого забезпечення споживачів. Саме ціна містить у собі всю складність зазначених відносин. Так, прямими учасниками (суб'єктами, операторами, агентами) агропродовольчого цінового ланцюга є сільськогосподарські товаровиробники (підприємства та господарства населення), переробні підприємства харчової промисловості та представники оптово-роздрібної торгівлі. Також до учасників такого ланцюга необхідно додати непрямих учасників таких, як суб'єкти системи ветеринарної медицини.

Система ветеринарної медицини включає державні органи, що здійснюють управління, а також територіальні та регіональні служби, що відповідають за контроль та нагляд. Основними функціями цієї системи складових елементів є: профілактика захворювань тварин, державна інспекція, ветеринарно-санітарний контроль на кордонах, а також видача ветеринарних документів, таких як міжнародні сертифікати тощо.

Крім того, системи охорони здоров'я тварин (далі по тексту система «здоров'я») – це комплекс заходів та організацій, спрямованих на збереження здоров'я тварин і боротьбу із захворюваннями, що мають глобальне значення. Головною міжнародною організацією в цій сфері є Всесвітня організація охорони здоров'я тварин (WOAH), яка працює над запобіганням епізоотіям та поширення хвороб тварин.

Нажаль, в Україні практично не проводяться дослідження щодо «вартості» обслуговування системи ветеринарної медицини та «вартості» обраної системи «здоров'я» тварин. Ще складнішим є питання щодо економічного обґрунтування реалізації зазначених систем і, головне, частку

витрат на здоров'я тварин у структурі собівартості продукції тваринництва. При тому, що витрати на «здоров'я», на «сертифікацію», тобто на медицину, відчутно збільшуються.

Іншими словами, відсутні методики обґрунтування економічної, соціальної та екологічної ефективності вибору системи збереження здоров'я тварин і боротьби із захворюванням. Також відсутня інформація щодо передачі ціни реалізації тієї чи іншої обраної системи «здоров'я» на вартість кінцевої продукції тваринництва, яку сплачує кінцевий споживач.

Наразі, в Україні склалась така ситуація, коли, з одного боку, сільськогосподарські товаровиробники продукції тваринництва, перебуваючи на самому початку цінового ланцюга, мають найменші важелі комерційного впливу на інших учасників і тому є ціноотримувачами. Отримана ціна не залежить від розміру та зміни витрат товаровиробників, тому часто не дозволяє здобути економічно виправданий прибуток на вкладений капітал. З іншого боку, споживча (роздрібна) ціна, сплачена населенням, є надто високою, що не дозволяє довести обсяги споживання м'ясо-молочної продукції до науково-обґрунтованих норм. Тому, в сучасних умовах господарювання, важливо оцінити та проаналізувати, як саме функціонує механізм передачі (трансмисії) ціни на продукти харчування між учасниками агропродовольчого ланцюга, зокрема, ринку продукції тваринництва. Оцінка та аналіз характеру механізму трансмісії ціни та його ролі у розвитку економічних відносин між учасниками ринку дозволить визначитись із заходами щодо їх (відносин) гармонізації, з одного боку, та підтримки купівельної спроможності споживачів, з іншого.

Проблемам ціноутворення на ринку продукції тваринництва, а саме трансмісії ціни між основними учасниками агропродовольчого ланцюга, приділяли увагу такі науковці, як: О. Бондар, О. Козак, Н. Копитець, М. Ільчук, І. Коновал, В. Місюк, Л. Панкратова, Н. Якубовська та М. Лук'яник, О.М. Шпичак та О.О. Шпичак та інші. Особливої уваги

заслужують роботи М. Пархомця та В. Гудак щодо забезпечення дохідності сільськогосподарських підприємств та О. Бондар, О. Козака і Н. Копитця щодо врегулювання відносин між виробниками, продавцями та споживачами соціально-значущих продуктів харчування, до яких належить м'ясо-молочна продукція галузі скотарства [1-5].

У зарубіжній літературі питанням трансмісії ціни в агропродовольчому ланцюгу з постачання продуктів харчування приділяли увагу такі вчені: М. Aragrande і М. Canali (Італія), J. F. Barahona і W. Chulaphan (Тайланд), I. Hassouneh, T. Serra і J.M. Gil (Іспанія), Н. Karikallio (Італія), Х. Liu (Фінляндія) та інші [1-5].

Незважаючи на численні дослідження та їх наукову значущість, не повною мірою вирішеним залишається питання дії механізму трансмісії ціни між суб'єктами внутрішнього ринку продукції галузі тваринництва з врахуванням застосування цілої системи охорони здоров'я тварин. Останнє в умовах появи складних випадків захворювання сільськогосподарських тварин з одночасним суттєвим збільшення витрат на попередження та уникнення наслідків різного роду таких захворювань стає більш актуальним.

Враховуючи вище наведене, на прикладі продукції тваринництва необхідно оцінити та проаналізувати механізм передачі (трансмісії) ціни між учасниками агропродовольчого ланцюга і виявити аномалії, дисбаланси та дисгармонії розвитку економічних відносин між зазначеними учасниками з метою імплементації інструментарію підвищення економічної ефективності сільськогосподарських виробників.

Авторами методичних рекомендацій здійснено дослідження закономірностей цінової трансмісії на продукти харчування галузі тваринництва від реалізації системи охорони здоров'я тварин.

1. ОСНОВИ ЦІНОВОЇ ТРАНСМІСІЇ

Термін «трансмiсія» буквально означає «передавальний механiзм». В економіці найбільш широко використовується у сфері грошово-кредитного регулювання і бере початок у кейнсіанському аналізі послідовностей макроекономічних змінних [1-3]. Виходячи з цього, цінова трансмісія є процесом послідовної передачі шоків (імпульсів) цін одних товарів на ринкові ціни інших.

Трансмiсійний підхід передачі ціни є практичним інструментом кількісної оцінки розміру зміни ціни на ринку і в часі, протягом якого ця зміна відбувається. Іншими словами, трансмісія ціни – це зміна ринкової ціни одного товару, що в часі викликано (обумовлено) зміною ринкової ціни іншого товару.

Існує декілька моделей трансмісії ціни: вертикальна, горизонтальна та крос-товарна [4]. Вертикальна трансмісія ціни пов'язана з технологічними особливостями поставок продуктів харчування, а саме з відносно самостійними процесами виробництва, переробки та торгівлі. Прикладом вертикальної моделі може бути збільшення ціни на живу масу тварин, які перебувають на відгодівлі у сільськогосподарського товаровиробника, що автоматично призводить до еквівалентної зміни витрат на виробництво м'яса охолодженого у харчовій переробній промисловості. У кінці цінового ланцюга це збільшення переходить у роздрібну (споживчу) ціну.

Горизонтальна або географічна трансмісія ціни здійснюється під час міжрегіональної та міжнародної торгівлі, коли зміна ціни одного товару на одному ринку обумовлена зміною такого самого товару на іншому ринку.

Крос-товарна передача ціни здійснюється у ланцюгу поставок товарів-замінників. Наприклад, збільшення внутрішньої ціни на яловичину та свинину суттєво зменшило обсяг споживання м'яса цих видів, тим самим збільшило попит на м'ясо птиці, а відповідно і його ціну.

2. ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ КІНЦЕВОЇ СПОЖИВЧОЇ ЦІНИ М'ЯСО-МОЛОЧНОЇ ПРОДУКЦІЇ ГАЛУЗІ ТВАРИННИЦТВА

Особливістю формування кінцевої споживчої ціни м'ясо-молочної продукції галузі тваринництва є обов'язковість проходження декількох основних торгово-організаційно-технологічних процесів, таких як безпосередньо виробництво, переробка та оптово-роздрібна торгівля кінцевою продукцією. Зазначені процеси є складовими агропродовольчого ланцюга (рис. 1.).

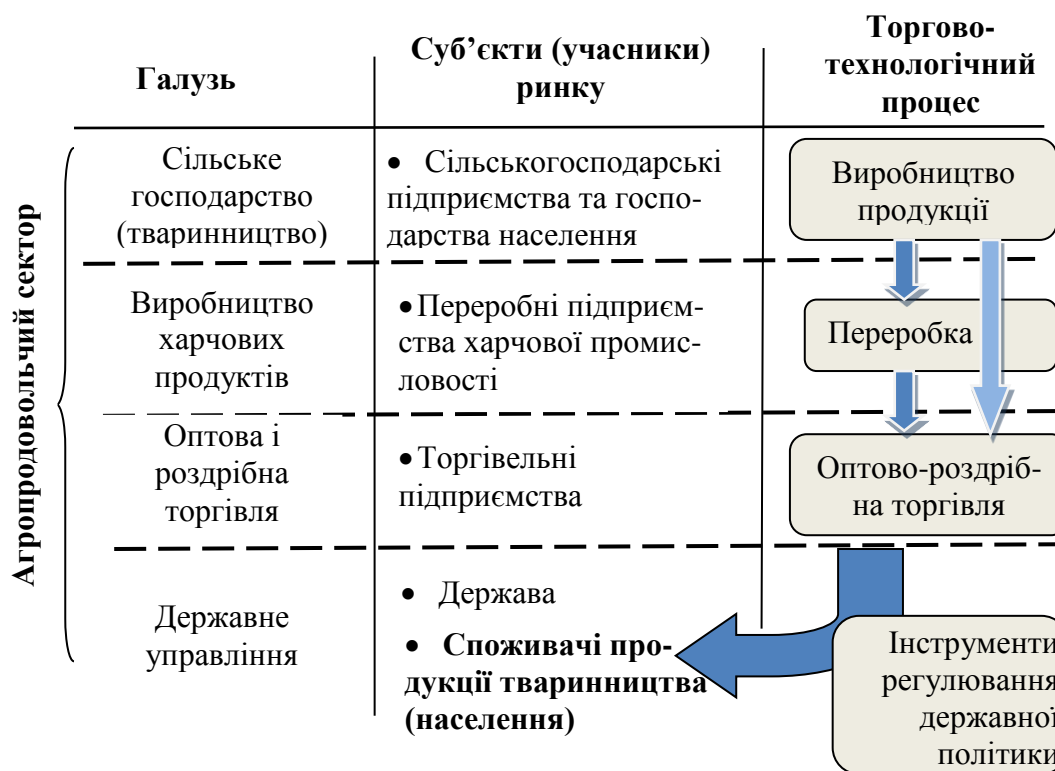

Рис. 1 Блок-схема агропродовольчого ланцюга поставок тваринницької продукції

Джерело: розроблено авторами

За часи незалежності в Україні склалася дуальна структура виробництва продукції тваринництва, так, згідно даних статистичного щорічника країни, 50-55 % виробляється господарствами населення та 45-50% – підприємствами. Відносно стану та економічної ефективності виробництва та реалізації продукції скотарства як підгалузі тваринництва сучасними дослідженнями

доведено, що скотарство є системоутвірною галуззю економіки нашої країни, від розвитку якої залежить рівень продовольчої безпеки держави та соціально-екологічної рівноваги у сільськогосподарському виробництві. Основними видами продукції є м'ясо (яловичина та телятина) і молоко великої рогатої худоби (ВРХ).

Станом на 1.01.2025 року в Україні утримується 2 001,6 тис. голів ВРХ, в тому числі 1 154,7 тис. корів, 4 521,1 тис. голів свиней, вівці становлять 843,3 тис. голів та 187,6 млн. голів птиці. За 10 років поголів'я ВРХ становить лише 51,5% рівня 2015 року, або у 2,4 рази менше числа голів ВРХ та корів порівняно з 2010 роком. Аналогічна тенденція значного зменшення поголів'я по інших видах тварин.

Частку кожного з учасників агропродовольчого цінового ланцюга наведено на рис. 2. Отже, у формуванні кінцевої споживчої ціни, в якій лише до 30 % отримують безпосередні виробники м'яса ВРХ та свиней, до 35 % – виробники молока, класичні механізми ринкового ціноутворення не діють. Оскільки така частка не дозволяє підприємствам активно нарощувати обсяги виробництва. А головне, така частка ціни не дозволяє безпосереднім утримувачам сільськогосподарських тварин повноцінно реалізовувати сучасну систему «здоров'я» тварин.

Водночас, сільськогосподарські виробники галузь птахівництва отримують частку споживчої ціни у 47% при реалізації м'яса птиці та 64,5% яєць, що дозволило їм за часи незалежності суттєво збільшити обсяги виробництва продукції птахівництва, особливо м'яса.

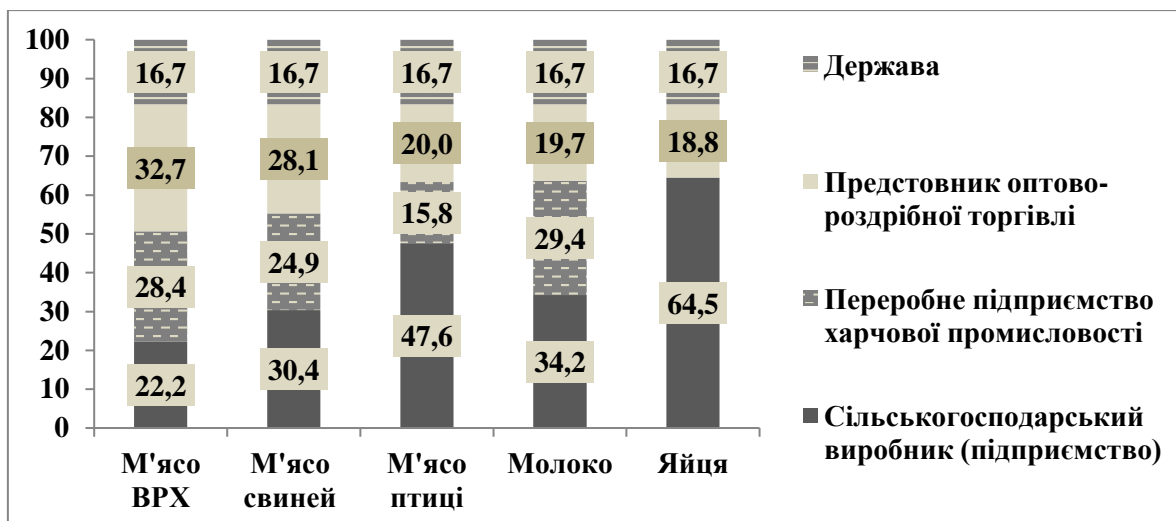

Рис. 2. Структура споживчої (роздрібної) ціни продукції тваринництва, %

Джерело: власні дослідження авторів за даними Державної служби статистики України

Основним чинником ціноутворення є монопольний статус певних суб'єктів на ринку, які й встановлюють «правила гри». Парадоксальним є те, що ціни на м'ясо-молочну продукцію у роздрібній мережі вже давно досягли рівня провідних країн світу, а основні товаровиробники – власники худоби, на яких лягає тягар дотримання вимог по стану здоров'я тварин, продовжують скорочувати поголів'я.

3. МЕТОДИКА ВИЗНАЧЕННЯ ТА ОЦІНКА МЕХАНІЗМУ ВЕРТИКАЛЬНОЇ ПЕРЕДАЧІ (ТРАНСМІСІЇ) ЦІНИ

Оцінка й аналіз механізму вертикальної передачі (трансмисії) ціни дає розуміння того, якою мірою та протягом якого часу (часовий лаг) відбувається реакція суб'єктів переробки і торгівлі на зміну ціни сільськогосподарської сировини. Для цього ми використали лінійну регресію із застосуванням метода найменших квадратів (МНК).

Лінійна регресія з використанням методу найменших квадратів (МНК) – це статистичний метод, який використовується для знаходження найкращої

прямої лінії, що описує залежність між однією або кількома незалежними змінними та залежною змінною. Цей метод дозволяє мінімізувати суму квадратів відстаней (похибок) між фактичними даними та значеннями, що передбачаються моделлю, щоб знайти найточніше наближення.

МНК є одним із найбільш універсальних і ефективних способів вирівнювання емпіричних рядів у кореляційно-регресійному аналізі. Задачею метода є оцінка закономірностей, які спостерігаються на тлі випадкових коливань, та її використання для подальших розрахунків, зокрема, для прогнозування.

Загальна формула:

$$y = mx + b \text{ або } y = m_1 x_1 + m_2 x_2 + \dots + b. \quad (1)$$

Отже, результати розрахунків доводять, що збільшення ціни м'яса у живій масі, сирого молока та яєць від сільськогосподарського виробника автоматично, миттєво призводить до збільшення ціни м'яса охолодженого і рідкого обробленого молока у харчовій переробній промисловості та споживчої ціни яловичини, свинини, птиці, молока і яєць в торгівлі, яку сплачує кінцевий споживач (населення). Часто темп збільшення ціни у сільськогосподарських виробників є нижчим за темп зміни ціни у представників переробки та торгівлі.

На скільки, або якою мірою, чи в якому розмірі передається ціновий шок (імпульс) збільшення вартості продукції тваринництва до кінцевого споживача у торгівлі представлено у табл. 1.

Отримані такі результати:

- за підвищення ціни реалізації м'яса ВРХ (як сировини) сільгоспвиробниками на 1 грн у переробній промисловості ціна збільшується на 1,91, а споживча ціна в торгівлі – на 3,48 грн;

- за підвищення ціни реалізації м'яса свиней сільгоспвиробниками на 1 грн у переробній промисловості ціна збільшується на 1,50, споживча ціна в торгівлі – на 2,73 грн;

- ціна на м'ясо птиці при збільшенні у виробників на 1 грн, після переробки збільшується на 1,16 грн, у роздрібній мережі – на 1,89 грн;

- з підвищенням ціни на сире молоко у сільгоспвиробника на 1 грн ціна на оброблене молоко в переробці збільшується на 1,96, а роздрібна ціна для кінцевого споживача, відповідно, – на 3,25 грн;

- збільшення ціни за 1000 шт яєць у виробника на 1 грн призводить до збільшення ціни у представників торгівлі на 1,62 грн на споживчому ринку.

Таблиця 1

Аналіз трансмісії ціни на продукцію тваринництва в Україні *

Показник	Зміна ціни:					
	у сільськогосподарських підприємств (ціна м'ясо-молочної сировини)		у підприємств харчової промисловості (ціна виробників промислової продукції)		у представників торгівлі (споживча ціна)	
	+, - грн	R ¹	+, - грн	R	+, - грн	R
1. Прогноз зміни ціни на наступний період (місяць)						
- м'ясо ВРХ	290,48 (+0,996%)	0,928	605,72 (+0,912%)	0,966	1139,1 (+0,869%)	0,980
- м'ясо свиней	373,7 (+0,953%)	0,958	572,7 (+0,844%)	0,954	1052,0 (+0,857%)	0,967
- м'ясо птиці	289,24 (+0,963%)	0,976	339,1 (+0,859%)	0,955	560,4 (+0,900%)	0,986
- молоко	74,79 (+0,883%)	0,955	153,71 (+0,976%)	0,982	256,27 (+1,036%)	0,988
- яйця	10,37 (+0,935%)	0,735	x	x	18,65 (+0,998%)	0,739
2. Зміна ціни за збільшення цін с.г. підприємств:						
- м'ясо ВРХ	+1,00	x	+1,91	0,955	+3,48	0,937
- м'ясо свиней	+1,00	x	+1,50	0,978	+2,73	0,980
- м'ясо птиці	+1,00	x	+1,16	0,972	+1,89	0,983
- молоко	+1,00	x	+1,96	0,983	+3,25	0,981
- яйця	+1,00	x	x	x	+1,62	0,903

¹R - коефіцієнт кореляції

Джерело: розроблено і розраховано авторами

Підтвердженням тісноти зв'язку між змінами цін є значення коефіцієнта кореляції (R). За нашими розрахунками значення R наближуються до 1, отже існує прямий тісний зв'язок між змінами цін. Виключенням є дещо послаблення зв'язку змін ціни на яйця курячі.

Підсумовуючи результати дослідження щодо трансмісії ціни між учасниками агропродовольчого ланцюга продукції тваринництва зазначимо: основною проблемою сьогодення залишається недосконалість процесу передачі ціни від сільськогосподарського виробника, зокрема підприємств, до споживача (населення). Сільськогосподарські підприємства м'ясо-молочної продукції (за виключенням м'яса птиці), перебуваючи на самому початку цінового ланцюга і маючи частку у формуванні кінцевої ціни від 22 до 34 %, не в змозі здійснювати розширене відтворення виробництва.

Оцінка та аналіз механізму трансмісії ціни та його ролі у розвитку економічних відносин між учасниками ринку дозволяє визначитись із заходами щодо їх (відносин) гармонізації, з одного боку, та підтримки купівельної спроможності споживачів, з іншого.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кравченко О.М., Нетецький Л.Г. Трансмісія ціни між учасниками агропродовольчого ланцюга продукції скотарства. *Вісник Харківського національного технічного університету сільського господарства. Сер. Економічна науки. 2019. Вип. 206. С. 98-113.*
2. Кравченко О.М., Родіонова К.О. Економічне обґрунтування впровадження у виробництво м'ясопереробними підприємствами системи ветеринарно-санітарних заходів. *Вісник Харківського національного технічного університету сільського господарства. Сер. Економічні науки. 2019. Вип. 200. С. 183-194.*
3. Палій А.П., Кравченко О.М. Економічна ефективність впровадження інноваційних технологій і технологічних рішень в молочному скотарстві. *Вісник Харківського національного технічного університету сільського господарства. Сер. Економічні науки. 2017. Вип. 188. С. 237-249.*
4. Barahona J. F., Chulaphan W. Price transmission between world food prices and different consumer food price indices in Thailand. *Kasetsart Journal of Social Sciences. 2017. URL: <http://dx.doi.org/10.1016/j.kjss.2017.07.008>*
5. Onegina V., Megits N., Kravchenko O., Kravchenko Yu. Price transmission in milk supply chain in Ukraine. *Agricultural and Resource Economics. 2022. Vol. 8. No. 1. Pp. 152–170. <https://doi.org/10.51599/are.2022.08.01.08>.*

КРАВЧЕНКО Ольга Михайлівна

доктор економічних наук, доцент, провідний науковий співробітник сектору міжнародної наукової діяльності ІВМ НААН

КВЯТКО Тетяна Миколаївна

кандидат економічних наук, доцент, відділу КНРПНК ІВМ НААН

БЕНДАСЮК Олег Олександрович

доктор економічних наук, доцент, заступник директора з наукової та інноваційної діяльності

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ

ЗАКОНОМІРНОСТІ ЦІНОВОЇ ТРАНСМІСІЇ НА ПРОДУКТИ ХАРЧУВАННЯ ГАЛУЗІ ТВАРИННИЦТВА ВІД РЕАЛІЗАЦІЇ СИСТЕМИ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я ТВАРИН

В авторській редакції